

Η περίοδος του Μεσοπολέμου και οι κρίσεις στην Ελληνική Κοινωνία [1]

[Επιστήμες](#) / [Ιστορία](#)

Η περίοδος του Μεσοπολέμου για την παγκόσμια ιστορία ορίζεται ως το διάστημα μεταξύ των δύο παγκόσμιων πολέμων. Την περίοδο αυτή ο κόσμος συγκλονίστηκε από μεγάλες αλλαγές σε όλα τα επίπεδα της ζωής των ανθρώπων, όπως στο οικονομικό, στο ιδεολογικό στο κοινωνικό. Μετά το τέλος του Α΄ παγκόσμιου πολέμου λόγω της μαζικής παραγωγής αγαθών από τις Ενωμένες Πολιτείες Αμερικής δημιουργήθηκε μία ψευδαίσθηση ευμάρειας[1]. Το 1929, η εκδήλωση της μεγάλης οικονομικής κρίσης κατέρριψε το μύθο της ευημερίας που υπήρχε μέχρι τότε[2]. Η αύξηση της ανεργίας και των δυσάρεστων συνεπειών της στη ζωή των ατόμων, οι ιμπεριαλιστικοί ανταγωνισμοί των κρατών, η αλλαγή στη διαμόρφωση των κοινωνικών τάξεων, η δημιουργία και η ανάπτυξη των εργατικών κινημάτων και τέλος η στήριξη των πολιτών σε καθεστώτα ολοκληρωτικά και εθνικιστικά καθώς και η ανάδυση δικτατορικών κυβερνήσεων αποτέλεσαν βασικές αιτίες για μία ακόμη παγκόσμια πολεμική σύρραξη.

Ενώ για την Ευρώπη ο Μεσοπόλεμος άρχισε από το 1919-1920 με την υπογραφή των συνθηκών που τερμάτιζαν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και κράτησε έως την πρώτη Σεπτεμβρίου 1939 με την εισβολή του Χίτλερ στην Πολωνία[3]. Για την Ελλάδα η περίοδος αυτή άρχισε με τη Μικρασιατική Καταστροφή το 1922 και το τέλος της Μεγάλης Ιδέας[4], και κράτησε έως με την έναρξη του ελληνοϊταλικού πολέμου το 1940[5].

Η Μικρασιατική Καταστροφή του 1922 υπήρξε η τελευταία φάση της Μικρασιατικής εκστρατείας που άρχισε με την αποβίβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη στις 2/15 Μαΐου 1919 και σκοπό είχε την απελευθέρωση αλύτρωτων περιοχών στις οποίες κατοικούσαν στο μεγαλύτερο ποσοστό τους Έλληνες[6] και την ένωση τους με την Ελλάδα. Την περίοδο αυτή 1.500.000 Έλληνες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα πάτρια εδάφη τους και να μεταβούν ως πρόσφυγες στην Ελλάδα.

Η χώρα που την προηγούμενη δεκαετία είχε αντιμετωπίσει τις συνέπειες αρχικά του Κινήματος του Στρατιωτικού Συνδέσμου το 1909 στο Γουδή, τον ξεσηκωμό των «κολίγων» το 1910 στο Κιλελέρ, τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-1913), τον εθνικό διχασμό μεταξύ Βενιζελικών και Αντιβενιζελικών λόγω της ρήξης των σχέσεων μεταξύ Βενιζέλου και του διαδόχου Κωνσταντίνου Α΄ (1914-1917), τον αποκλεισμό της χώρας από τις δυνάμεις της Entente Cordiale, τη συμμετοχής της στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1917-1918) και τη Μικρασιατική εκστρατεία (1919-1922) κλήθηκε τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της ενσωμάτωσης των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία. Προσπάθειες για την

αποκατάστασή των προσφύγων έγιναν σε δύο τομείς, α) τον αγροτικό και β) τον αστικό. Την αποκατάσταση τους ανέλαβε η νεοσυσταθείσα Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων[7] το 1923 και το Ταμείο Περιθάλψεως Προσφύγων που ιδρύθηκε το Νοέμβριο του 1922[8].

Όσον αφορά στον πρώτο τομέα σημαντική υπήρξε η αγροτική μεταρρύθμιση. Στη μεταρρύθμιση αυτή έγινε αναγκαστική απαλλοτρίωση των κτημάτων που μέχρι τότε η πλειοψηφία τους βρισκόταν στα χέρια των γαιοκτημόνων. Αυτά μαζί με τις δημόσιες γαίες διανεμήθηκαν στους κολίγους και στους αγροτικούς εργάτες καθώς και σε πολλούς από τους πρόσφυγες[9]. Στην αγροτική μεταρρύθμιση καταλυτικός παράγοντας δεν υπήρξαν μόνο οι πρόσφυγες αλλά ο αναβρασμός που επικρατούσε μεταξύ των Παλαιοελλαδιτών (γαιοκτημόνων και ακτημόνων)[10]. Η αποκατάσταση των προσφύγων προκάλεσε μία καθυστέρηση στην αγροτική μεταρρύθμιση, η οποία ολοκληρώθηκε στη Θεσσαλία και την Παλαιά Ελλάδα έως το 1926 και στη Μακεδονία λίγα χρόνια αργότερα[11].

Τα αποτελέσματα της μεταρρύθμισης αυτής υπήρξαν θετικά. Παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση του αγροτικού πληθυσμού, των καλλιεργούμενων εκτάσεων και η αύξηση του αγροτικού εισοδήματος[12]. Τέλος, θετικό ρόλο στην αγροτική μεταρρύθμιση που ολοκληρώθηκε το 1938 διαδραμάτισαν τα εγγειοβελτιωτικά έργα, η δημιουργία γεωργικών συνεταιρισμών αλλά και η ίδρυση της Αγροτικής Τράπεζας το 1929 με σκοπό τη χρηματοδότηση της γεωργικής παραγωγής[13].

Σχετικά με την αστική αποκατάσταση των προσφύγων, αυτή αποδείχθηκε πιο δύσκολη από την αγροτική[14]. Σε αντίθεση με την τελευταία, η αστική περιλάμβανε μόνο στέγαση και όχι πρόνοια για εύρεση εργασίας. Η αστική στέγαση συνάντησε περισσότερα εμπόδια από την αγροτική εξαιτίας του μεγάλου αριθμού των προσφύγων, των λίγων ανταλλάξιμων (μουσουλμανικών) σπιτιών στις πόλεις. Πολλοί πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας μέσα σε παραπήγματα, δημιουργώντας αμιγώς κυρίως προσφυγικές συνοικίες, όπως Βύρωνας, Καισαριανή, Νέα Φιλαδέλφεια, Νέα Μουδανιά, Κοκκινιά, Νέα Σμύρνη κ.λπ. Φυσικά και εδώ έπαιξε ρόλο η περιουσιακή κατάσταση των προσφύγων, όσοι εκ των οποίων είχαν οικονομική δυνατότητα δεν έμειναν σε παραπήγματα ή αργότερα σε διαμερίσματα των προσφυγικών συγκροτημάτων αλλά έχτισαν σπίτια δικά τους. Μία τέτοια συνοικία που φημιζόταν για την οικονομική ευμάρεια των προσφύγων υπήρξε η Νέα Σμύρνη στην Αθήνα αλλά και η Καλλίπολη του Πειραιά[15].

Στην αρχή οι πρόσφυγες θεωρούσαν ότι η κατάσταση της προσφυγιάς τους ήταν προσωρινή, ενώ γρήγορα θα επέστρεφαν στις εστίες τους. Μετά την υπογραφή της συνθήκης της Λοζάνης το 1923, συνειδητοποίησαν ότι κάτι τέτοιο ήταν αδύνατο

να συμβεί, για το λόγο αυτό στόχος τους έγινε η δημιουργία καλύτερων συνθηκών διαβίωσης αλλά και η ενσωμάτωσή τους με το γηγενή πληθυσμό[16]. Το τελευταίο αποδείχθηκε δύσκολο, αφού τα ήθη και οι συνήθειες των προσφύγων δημιούργησαν δυσaréσκεια στους ελλαδίτες, που την εξέφραζαν με τη γενικότερη στάση τους και συμπεριφορά τους προς αυτούς.

Οι πρόσφυγες αποτέλεσαν σημαντικό παράγοντα για την ανάπτυξη και τόνωση της ελληνικής οικονομίας, αφού πολλοί ήταν εύρωστοι οικονομικά, ήταν μορφωμένοι και είχαν γνώση νέων μεθόδων καλλιέργειας των χωραφιών αλλά και για τη λειτουργία της κτηνοτροφίας και του εμπορίου. Βοήθησαν στην εξέλιξη της βιοτεχνίας και της βιομηχανίας με το άνοιγμα της εσωτερικής αγοράς, τις γνώσεις της επιχειρηματικότητας που είχαν αλλά και της διάθεσης τους ως εργατικών χεριών[17]. Τέλος ενίσχυσαν εθνολογικά περιοχές με μικρό ποσοστό ελληνικού πληθυσμού[18]. Σημαντική υπήρξε η συνεισφορά τους και στον πολιτισμό. Μικρασιάτες λογοτέχνες, μουσικοί, ζωγράφοι πλούτισαν με το έργο τους τον πνευματικό ελληνικό χώρο[19]. Όσον αφορά στις εξελίξεις στον πολιτικό και πολιτειακό τομέα και εδώ οι πρόσφυγες διαδραμάτισαν σπουδαία ρόλο. Εκείνοι συνδέθηκαν πολιτικά με το Βενιζέλο, τον υποστήριξαν, αποδίδοντας τις συμφορές τους στον Κωνσταντίνο, και στους οπαδούς του. Ψήφισαν αβασίλευτη δημοκρατία στο δημοψήφισμα του 1924. Υποστήριξαν το Βενιζέλο ακόμα και όταν εκείνος προσπαθούσε να πετύχει τη δημιουργία και την υπογραφή του ελληνοτουρκικού συμφωνου φιλίας (1929-1930), που θα αποτελούσε την ταφόπλακα των προσδοκιών τους για επιστροφή τους ή για την αποζημίωση της περιουσίας τους[20].

[1] Αυτή, όμως, ήταν πλασματική, αφού στηριζόταν αποκλειστικά στην τραπεζική πίστωση.

[2] Η κρίση του 1929 ήρθε τη στιγμή που το κράτος των Ενωμένων Πολιτειών Αμερικής θεωρούσε ότι είχε βρει τρόπο να αντιμετωπίσει τη φτώχεια και να προσφέρει στους περισσότερους πολίτες του το όνειρο μίας ζωής με πολλά υλικά αγαθά. Η συγκεκριμένη κατάσταση υπήρξε το αποτέλεσμα του υπέρμετρου καταναλωτισμού της κοινωνίας, ο οποίος δε στηριζόταν στα ίδια οικονομικά μέσα των επιχειρήσεων, των οικογενειών και των ατόμων αλλά στις πιστώσεις των τραπεζοοικονομικών ιδρυμάτων. Συνέπεια της κρίσης ήταν η χρεωκοπία πολλών τραπεζών ή η παύση χορήγησης δανείων. Αυτό αποτέλεσε ντόμινο στις βιομηχανίες, αφού πολλές δεν μπορούσαν να ανταποκριθούν στις οικονομικές υποχρεώσεις τους. Τα προϊόντα τους έμεναν απούλητα, αφού ο κόσμος αδυνατούσε να τα αγοράσει. Η ανεργία αυξήθηκε και μαζί της η κοινωνική εξαθλίωση και δυσaréσκεια στους πολίτες Ευρώπης και Αμερικής. Τέλος η

κατάρρευση του τραπεζοοικονομικού συστήματος της Αμερικής είχε άμεσο αντίκτυπο και στην Ευρώπη. Μεγάλα πλήγματα υπέστησαν η Γερμανία και η Αγγλία, οι οποίες στήριζαν την ανάπτυξή τους σε Αμερικανικά κεφάλαια. Λιγότερο από την κρίση επηρεάστηκε η Γαλλία. Πρβλ. Β. Σκουλάτου, Ν. Δημακοπούλου, Σ. Κόνδη *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη*, τ. Γ', Γ' Λυκείου, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1999, σσ. 154-173. Συναφώς βλ. Ι. Σ Κολιόπουλου., *Νεότερη Ευρωπαϊκή Ιστορία 1789-1945 . Από τη Γαλλική Επανάσταση στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, εκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2001, σσ. 320-337.

[3] Η εισβολή αυτή σήμανε την έναρξη ενός αρχικά Ευρωπαϊκού πολέμου, ο οποίος γρήγορα μετατράπηκε σε παγκόσμιο. Φ. Κ. Βώρου, «Ιστορία Παγκόσμια και (ιδιαίτερα) Ελληνική κατά τον 20^ο αιώνα», σσ 121, <http://siatistanews.gr/Voros/21os-olo.pdf> (2012)

[4] Η Μεγάλη Ιδέα γεννήθηκε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα από τον Ι. Κωλέττη. Περιεχόμενό της ήταν η εδαφική ανασυγκρότηση της μεσαιωνικής βυζαντινής αυτοκρατορίας με τη συμπερίληψη περιοχών που κυρίαρχο στοιχείο ήταν το ελληνικό. Πρβλ. Κ. Παπαρρηγόπουλου, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. 25, εκδ. National Geographic, Αθήνα 2005, σ. 10.

[5] Αυτόθι.

[6] Χαρακτηριστικά ο Βενιζέλος έλεγε: «Η Ελλάς δεν πηγαίνει εκεί όπου της λείπει η εθνολογική βάση», Φ. Κ. Βώρου, «Μικρασιατικός Πόλεμος», *Θέμα Νεώτερης και σύγχρονης Ιστορία από τις πηγές*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 1992, σ. 298.

[7] Ε. Γεωργίου, *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας*, εκδ. Σαββάλα, Αθήνα 1999, σ. 195

[8] Αυτόθι, σ. 190

[9] Κ. Μαυρέα, «Η αποτυχία της Δημοκρατίας», *Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία Γ'*, ΕΑΠ 1999, σ. 268

[10] Χ. Χατζηιωσήφ, «Το προσφυγικό σοκ, οι σταθερές και οι μεταβολές της ελληνικής οικονομίας στον Μεσοπόλεμο», *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα. Όψεις πολιτικής και οικονομικής Ιστορίας 1900-1940*, επιμ. Χ. Χατζηιωσήφ,

εκδ. Βιβλιόραμα, Αθήνα 2009, σ. 307.

[11] Αυτόθι.

[12] Κ. Μαυρέα, «Η αποτυχία της Δημοκρατίας», σ. 268.

[13] Πρβλ. Αυτόθι, σσ. 268-270.

[14] Η Έλσα Κοντογιώργη, ιστορικός, υποστηρίζει ότι δόθηκε προτεραιότητα στην αγροτική εγκατάσταση των προσφύγων, παρότι ο μεγαλύτερος αριθμός αυτών είχε αστική και όχι αγροτική προέλευση. Παρακάτω εξηγούνται οι λόγοι:

«Τα κριτήρια με τα οποία τα κατά τόπους εποικιστικά γραφεία επέλεγαν το χώρο για την εγκατάσταση των προσφύγων ήταν οικονομικής και εθνικο - πολιτικής φύσεως, Η δημιουργία αγροτικών προσφυγικών οικισμών αποσκοπούσε στην κάλυψη του δημογραφικού κενού που είχαν δημιουργήσει οι απώλειες των πολέμων στους ενήλικους άνδρες - το πιο σημαντικό τμήμα του ενεργού πληθυσμού - και στη συνέχεια η αναχώρηση των μουσουλμάνων καλλιεργητών, κυρίως από τις καπνοπαραγωγικές περιοχές, ώστε να εξασφαλιστεί η συνέχεια της αγροτικής παραγωγής και η είσπραξη των προσόδων. Κυρίως όμως επεδίωκε την επίτευξη εθνικής ομοιογένειας στις Νέες Χώρες, με τη δημογραφική ενίσχυση του ελληνικού πληθυσμού και τη διάσπαση και αραίωση των σλαβόφωνων κατοίκων, που ήταν εγκατεστημένοι στο βόρειο και μεθόριο τμήμα της Μακεδονίας, και τη δημιουργία προσφυγικών οικισμών στις παραμεθόριες περιοχές που θα κάλυπταν τις αμυντικές και στρατιωτικές ανάγκες της χώρας.

Μέχρι το 1928 δημιουργήθηκαν 2.085 αγροτικοί οικισμοί, στους οποίους εγκαταστάθηκαν 145.127 οικογένειες. Από αυτές, 87.084 εγκαταστάθηκαν από την ΕΑΠ σε 1.088 οικισμούς στη Μακεδονία, 41.828 σε 623 οικισμούς στη Θράκη και 4.962 σε 212 οικισμούς στην Κρήτη. Οι υπόλοιπες εγκαταστάθηκαν από την ΕΑΠ ή το κράτος σε διάφορες περιοχές της χώρας». Έ. Κοντογιώργη, «Αγροτική εγκατάσταση», *Περιοδικό Ιστορικά* της εφημερίδας Ελευθεροτυπία, 30/8/2001, σ. 20.

[15] Φ. Κ. Βώρου, «Μικρασιατικός Πόλεμος», σ. 398.

[16] Ε. Γεωργίου, *Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας*, σ. 191.

[17] Χ. Χατζηιωσήφ, «Το προσφυγικό σοκ, οι σταθερές και οι μεταβολές της ελληνικής οικονομίας στον Μεσοπόλεμο», σ. 307.

[18] Φ. Κ. Βώρου, «Μικρασιατικός Πόλεμος», σ. 399.

[19] Χ. Χατζηιωσήφ, «Το προσφυγικό σοκ, οι σταθερές και οι μεταβολές της ελληνικής οικονομίας στον Μεσοπόλεμο», σ. 295: Συγκεκριμένα οι πρόσφυγες λειτούργησαν «ως καταλύτης σ' όλο το φάσμα των συνθηκών ζωής του κράτους ως επιταχυντής οικονομικοκοινωνικών και πολιτικοϊδεολογικών αποκρυσταλλώσεων»

[20] Φ. Κ. Βώρου, «Μικρασιατικός Πόλεμος», σ. 399.

<http://bit.ly/ToOrUt>